

In De Standaard van 25 januari 2024 vuurt Mia Doornaert een salvo af op minister van Ontwikkelingssamenwerking Caroline Gennez. Staat ze met haar houding over Gaza wel aan de juiste kant van de geschiedenis, vraagt de columniste zich retorisch af. En ze waagt zich aan een voorspelling: "België is weer goed op weg om een diplomatieke paria te worden, net zoals tijdens de eerste Golfoorlog".

Een opfrissing van ons geheugen: wat is er toen écht gebeurd, tijdens die Golfoorlog van meer dan dertig jaar geleden ?

DE EERSTE OORLOG VAN HET POST-KOUDE OORLOG TIJDPERK

Rik Coolsaet

Toen Iraakse soldaten op 2 augustus 1990 Koeweit bezetten, was de botsing brutaal tussen de euforie in Europa waar met het einde van de Koude Oorlog confrontatie het veld had geruimd voor samenwerking, en de constatering dat elders in de wereld een lokale dictator zich kon veroorloven een klein buurland te bezetten. Dezelfde dag nog veroordeelde de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties de inval, een dag later gevolgd door de Arabische Liga. De Europese Gemeenschap en de Verenigde Staten besloten tot een economisch embargo. Verscheidene landen bevroren de Iraakse en Koeweitse tegoeden. Vier dagen na de invasie stemde de Veiligheidsraad een wereldwijd maritiem embargo.

Maar de Iraakse militaire opbouw aan de grens met Saoedi-Arabië ging onverminderd voort. Met Koeweit beschikte Saddam Hoessein over meer dan 20 procent van de wereldvoorraden petroleum. Indien hij ooit de hand kon leggen op de Saoedische olievelden, zou dat tot 40 procent oplopen. Omdat de vrije toegang tot de oliebronnen van vitaal belang was voor de Verenigde Staten,¹ besliste de Amerikaanse president op 7 augustus militairen naar Saoedi-Arabië te sturen. In de daaropvolgende dagen kondigden ook Marokko, Egypte, Frankrijk en Groot-Brittannië aan strijdkrachten naar de regio te zullen sturen. Een snelle militaire opbouw startte die de diplomatieke druk op Saddam Hoessein moest opvoeren om zijn troepen uit Koeweit terug te trekken.

Op 13 augustus riep eerste minister Martens zijn collega's uit vakantie terug voor een buitengewone ministerraad over de Golfcrisis. De regering had op 3 augustus reeds de Koeweitse tegoeden bevroren en de minister van Buitenlandse Zaken had de havens van Antwerpen en Zeebrugge ter beschikking gesteld voor de transit van Amerikaanse troepen. Bovendien had hij om een vergadering van de West-Europese Unie verzocht. Zoals in alle landen bestond ook in België aanvankelijk nochtans grote onzekerheid over de Amerikaanse bedoelingen: was het Washington echt alleen te doen om de bescherming van Saoedi-Arabië of wou het daarentegen Saddam Hoessein op eigen houtje *manu militari* uit Koeweit verdrijven? Alle partijen herinnerden zich daarenboven nog de eerdere Golfoorlog van 1987-1988 en de debatten in het parlement. De socialistische partijen hadden toen zwaar getild aan het eenzijdige westerse optreden en aan de afwezigheid van een mandaat van de Verenigde Naties om tussenbeide te komen.

---

¹ *National Security Directive 45*, 20 augustus 1990 (https://irp.fas.org/offdocs/nsd/nsd_45.htm).

Ditmaal waren er in de VN-Veilighedsraad echter besprekingen bezig over een resolutie die de inzet van militaire middelen moest wettigen om het embargo kracht bij te zetten. In afwachting hiervan besloot de regering op een extra ministerraad op 13 augustus alvast twee mijnenjagers en een steunschip op 'training' naar het oostelijke gedeelte van de Middellandse Zee te sturen. Keurde de VN-Veilighedsraad inderdaad de aangekondigde resolutie goed, dan zou het flottielje koers zetten naar de Golfregio. Na afloop van de ministerraad schetste de eerste minister de krachtlijnen van de Belgische houding: noodzaak van een VN-mandaat; expliciete voorkeur voor een vreedzame oplossing; een zo groot mogelijke Europese coördinatie; en bezorgdheid om de Euro-Arabische dialoog. De Belgische regering riep alle betrokken partijen op hun koelbloedigheid te bewaren, wat een indicatie was van de heersende onzekerheid over de Amerikaanse bedoelingen. Het was niet alleen de eerste keer dat België zo expliciet de noodzaak inriep van een VN-resolutie bij een beslissing tot deelname aan een internationale militaire operatie. Dat ook coördinatie onder Europeanen als een noodzaak werd omschreven, was een opvallend nieuw geluid op het gebied van defensiebeleid.

Op 25 augustus keurde de VN-Veilighedsraad Resolutie 665 goed. Daarmee kregen de VN-lidstaten de toestemming alle nodig geachte middelen in te zetten bij het afdwingen van het maritieme embargo tegen Irak. Het vergemakkelijkte onmiskenbaar de positie van de Belgische regering. Toen binnen de WEU daarenboven een taakverdeling werd opgezet en de Golf in zones werd ingedeeld, kwam de Belgische regering op 6 september zonder veel moeite tot de beslissing het flottielje in te schakelen in het WEU-dispositief en de mijnenjagers te laten afvaren naar de Golf van Oman en de Straat van Hormuz.

Naarmate de militaire opbouw voortschreed, kreeg België almaar meer vragen om steun. Bij elk verzoek was er steeds weer de vraag of dit al dan niet paste in de Belgische krachtlijnen, zoals vastgelegd op 13 augustus. Maar er moest eveneens rekening worden gehouden met de noodzakelijke solidariteit binnen de internationale coalitie tegen Saddam Hoessein. Financiële steun voor de stationering van de Amerikaanse troepen werd begin september van de hand gewezen. Ook de poging van sommige landen om de NAVO een rol te laten spelen in het Golfconflict werd, in samenwerking met Parijs en Madrid, verhinderd.

Deze delicate diplomatieke evenwichtsoefening om eigen klemtonen en internationale solidariteit te laten samenvallen, werd daarenboven bemoeilijkt doordat minister van Buitenlandse Zaken Eyskens publiek herhaaldelijk een ander standpunt vertolkte dan Defensie-minister Coëme, maar ook dan de rest van de regering. Toen het Kamer van Volksvertegenwoordigers op 26 september in vervroegde zitting bijeenkwam voor een debat over de Golfcrisis, was de vermeende verdeeldheid binnen de regering dan ook het mikpunt van kritiek vanwege de oppositie. Jean Gol (PRL) vergeleek daarbij de "duidelijke en waardige verklaringen en houding" van de minister van Buitenlandse Zaken met de "ontgoochelende" houding van de regering en de eerste minister. Ecolo en Agalev daarentegen verweten de regering zich al te zeer op Washington af te stemmen en beschuldigden haar van hypocrisie omdat België volgens hen in het verleden Bagdad militair had gesteund.

Tegen eind september was de geplande militaire opbouw voltooid en het embargo nagenoeg waterdicht. Maar Saddam Hoessein bewoog niet. De meningen over het effect van het embargo waren tegenstrijdig: volgens sommigen kon het Iraakse regime op die manier nog jaren verdergaan; volgens anderen groeide de interne ontevredenheid met Saddam Hoessein, zowel in het leger als in de middenklasse. Om de druk op Hoessein op te voeren, begonnen de Verenigde Staten in de Veilighedsraad besprekingen over een nieuwe resolutie, die het gebruik van geweld

moest toestaan, indien economische sancties daar niet zouden in slagen. Om deze druk geloofwaardig te maken, moest echter ook het aantal Amerikaanse troepen verhoogd worden. Op 8 november verklaarde president Bush dat hij beslist had zijn troepensterkte in de Golf op te voeren en ze aldus een “offensieve capaciteit” te verschaffen. Enkele dagen nadien raakte bekend dat hun aantal verdubbeld zou worden tot meer dan 400.000. Op 29 november keurde de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties resolutie 678 goed: de lidstaten mochten voortaan alle middelen gebruiken die zij noodzakelijk achtten om de invasie ongedaan te maken, tenzij Irak zich tegen 15 januari 1991 uit Koeweit terugtrok en alle VN-resoluties inwilligde. De combinatie van beide beslissingen – de verdubbeling van de troepensterkte en het inschrijven van een ultimatum in een VN-resolutie – werd door velen aangezien als een riskante stap, waarbij de afschrikking wel eens ongewild zou kunnen overgaan in een militaire operatie: een dergelijke troepenmacht kon immers geen jaren in de Saoedische woestijn blijven en zou de Amerikaanse regering voor het dilemma plaatsen ze terug te trekken en gezichtsverlies te lijden of ze daadwerkelijk in te zetten, ook al zou zij dat niet wensten.² Pleidooien om de sancties meer tijd te gunnen, waren zowel in de Verenigde Staten als in Europa te horen.

In navolging van Washington beslisten ook Londen en Parijs hun militaire aanwezigheid in de regio op te voeren, de eerste uit overtuiging, de tweede om niet uitgesloten te worden uit de besluitvorming. Beide landen vroegen hiervoor steun aan hun Europese bondgenoten. Voor de Belgische regering brak een moeilijke periode aan: hoe internationale solidariteit en prioriteit voor een vreedzame oplossing blijven combineren tegen de achtergrond van een toenemende oorlogslogica? De steunaanvragen werden weliswaar alle onderzocht, maar de politieke besluitvorming stremde. In publieke verklaringen spoorde Mark Eyskens de regering aan tot meer kordate steun aan Washington en Londen.

Geconfronteerd met een steeds groter wordend aantal verzoeken om steun, groeide binnen de regering het gevoel dat die moesten worden afgewogen tegen het criterium of ze al dan niet bijdroegen tot een spoedige militaire operatie: wat tot een lange militaire aanwezigheid in de regio bijdroeg, zou gesteund worden (als onderdeel van de noodzakelijk geachte militaire pressie achter het embargo), maar alles wat een militaire optie op korte termijn bevorderde, zou geweigerd worden. Net zoals de Amerikaanse Democraten in het Congres hoopte de Belgische regering op die manier het sanctieregime gedurende een aantal maanden de tijd te gunnen om impact te hebben en zo een militaire operatie, met alle onzekere gevolgen die deze inhield, alsnog te vermijden. Op basis van dit criterium besliste de Belgische regering de logistieke steun te verhogen, medische bijstand te verlenen, en een mobiele pijpleiding te leveren. Op een Brits verzoek tot levering van enkele tienduizenden obussen werd echter niet ingegaan, omdat die expliciet gevraagd werden met het oog op een vermoedelijke operatie vanaf 15 januari 1991. “Wij geven een mobiele pijpleiding aan de Britten, maar geen munitie. Dat laatste is een gevolg van onze optie zeker niet te willen betrokken raken in een militair treffen,” aldus eerste minister Martens.³

Deze zaak nam buiten regeringskringen bovenmaatse proporties aan, toen een Brits conservatief parlementslid de dag nadien België van verraad en lafheid beschuldigde en het Britse publiek opriep voortaan Belgische producten te boycotten. De Franstalige liberale oppositie greep dit aan en lanceerde een solidariteitsoproep met de geallieerden die door enkele duizenden personen werd ondertekend. Mark Eyskens zou bij herhaling op deze zaak terugkomen en de

² LANXADE, J., *Quand le monde a basculé*. Paris, NiL éditions, 2001, pp. 73-74.

³ *De Standaard*, 2 januari 1991.

regeringsbeslissing een vergissing noemen. De regering mocht intern dan al vrij eensgezind zijn, door het publieke optreden van de buitenlandminister was dat nochtans niet de indruk die ze gaf.

De Belgische regering zou ook terughoudend reageren toen de Turkse president half november om de stationering in zijn land vroeg van de *Allied Mobile Force* (AMF), een soort NAVO-afschrikkingsmacht samengesteld uit Italiaanse, Duitse en Belgische vliegtuigen. Turkije beweerde een Iraakse aanval te vrezen. Dat schepte in Bonn en Brussel enige verwondering, aangezien er nauwelijks enige verandering te constateren was in de Iraakse militaire opstelling op de grens met Turkije. Beide landen vreesden dat via die omweg de NAVO dan toch bij het conflict zou betrokken worden, wat de indruk van een anti-Arabisch Westers blok nog zou versterken. De Duitse en Belgische houding werd precies op elkaar afgestemd en beide regeringen gaven op 2 januari slechts hun toestemming voor de stationering van de AMF in Turkije, toen zij voldoende garanties hadden bekomen dat de grenzen van de oorspronkelijke missie niet zouden overschreden worden.

De Belgische prioriteit voor een vreedzame oplossing kwam steeds meer in de verdrinking naarmate de 15e januari dichterbij kwamen. Alle ultieme diplomatieke initiatieven kregen Belgische steun. Toen Parijs op 6 januari een vredesplan voorstelde, kreeg het onmiddellijk de steun van België, net zoals de ultieme vredesmissie van VN-secretaris-generaal Perez de Cuellar in Bagdad. Op 11 januari besliste de Belgische regering in geval van conflict niet deel te nemen aan de directe operaties, maar zich, zoals de meeste andere WEU-landen, in te schakelen in de steunoperaties. Minister Eyskens van zijn kant lanceerde het idee van een speciale UNO-bemiddelaar voor het Midden-Oosten. Eerste minister Martens somde op 12 januari nogmaals de krachtlijnen op van het Belgisch beleid. Het waren dezelfde als die van 13 augustus 1990. Maar meer nog dan in het begin was er de klemtoon op de dringendheid om de conflicthaarden in het Midden-Oosten op te lossen en de verzekering dat België hiertoe alles in het werk zou stellen.

16 januari, middernacht. Amerikaanse, Britse, Saoedische en Koeweitse vliegtuigen vertrokken, richting Koeweit en Irak. Operatie *Desert Storm* was begonnen. De Belgische regering kwam meteen in spoedzitting bijeen. Zij betreurde in een verklaring achteraf dat de ultieme pogingen om tot een vreedzame oplossing te komen gefaald hadden en sprak de hoop uit dat het conflict van korte duur zou zijn. Zij benadrukte nogmaals dat het niet ging om een conflict tussen het Westen en de Arabische wereld en engageerde zich om actief bij te dragen tot de oplossing van alle problemen in het Midden-Oosten.

De Belgische besluitvorming ging nu evolueren in een atmosfeer van permanente beschuldiging te weinig bij te dragen tot de internationale coalitie. De oorzaak was volgens velen het gebrek aan deontologie van de minister van Buitenlandse Zaken, die bij herhaling verkoos zijn eigen standpunten te verkondigen, eerder dan de Belgische regeringsbeslissingen toe te lichten.

In die sfeer werden verschillende beslissingen genomen: de financiering van machinegeweren voor de Verenigde Staten, financiële steun ten bedrage van 900 miljoen fr. aan Londen en 100 miljoen aan Parijs. Ministerraad en ministeriële comités kwamen met enige regelmaat bijeen om de Belgische inspanningen te vergelijken met die van de bondgenoten. In werkelijkheid bleek België relatief meer te doen dan vele bondgenoten en stond de inbreng van de Belgische vloot in de Golf zowel kwantitatief als kwalitatief op een zeer hoog peil. De krachtlijnen van de Belgische houding kwamen echter niet meer uit de verf. De Verenigde Naties mochten dan op de achtergrond zijn geraakt en de hoop op een vreedzame oplossing verzwonden, toch bleef de

Belgische regering in de mate van het mogelijke haar krachtlijnen verdedigen. Zo verhinderde zij mede dat de militaire structuur van de NAVO een eigen leven ging leiden in de Golfoorlog; zij bleef streven naar een zo nauw mogelijke coördinatie onder West-Europeanen in het kader van de West-Europese Unie; en op 8 februari besliste zij nogmaals dat het contact met de Maghreb moest voortgezet worden.

Na 6 maand crisis, 6 weken luchtoorlog en 100 uur grondoorlog zwegen de wapens. Op 25 februari kondigde Bagdad aan dat het zich uit Koeweit terugtrok. Drie dagen later verklaarde de Amerikaanse president dat de militaire objectieven bereikt waren. De militaire operaties werden stopgezet. De Golfoorlog was de eerste oorlog geweest van de post-Koude Oorlog. Amerikanen en sovjets stonden er aan dezelfde zijde. Nagenoeg alle regeringen beschouwden deze crisis als de eerste test van de 'Nieuwe Wereldorde' waarin niet confrontatie en militaire macht, maar de Verenigde Naties en de collectieve veiligheid een centrale rol zouden bekleden.

Het land was vernietigd; er zouden tienduizenden slachtoffers zijn gevallen; de Iraakse president voerde de repressie tegen de minderheden in zijn land op; de Koeweitse monarchie vond haar troon terug.

België kwam met gemengde gevoelens uit deze periode. De regering had tot op het einde vrij coherent haar basisprincipes verdedigd, maar toch hield zij aan dit conflict een "gevoel van diplomatiek fiasco" over.⁴ Wat evenwel alvast nieuw was in het Belgische veiligheidsbeleid, was de centrale rol die de Verenigde Naties er ingenomen hadden. Voor de Belgische regering moest elke beslissing tot militaire tussenkomst zo expliciet mogelijk voortvloeien uit een mandaat van de VN-Veiligheidsraad. Nu de Koude Oorlog niet langer de wereldpolitiek domineerde en disciplineerde, kreeg de Verenigde Naties in Belgische ogen de kans om zich op te werpen als de centrale organisatie in het verzekeren van de internationale vrede en veiligheid, zoals de architecten van de VN in 1945 beoogd hadden. De opwaardering van de Veiligheidsraad als besluitvormingscentrum zou terzelfder tijd de invloed en macht van de grote mogendheden enigszins inperken – zoals België en enkele andere kleinere lidstaten nagestreefd hadden bij de onderhandelingen over de oprichting van de organisatie toentertijd. Belgische regeringsleden waren zeer expliciet over hun hernieuwde nadruk op de rol van de VN. Zij betreurden bij herhaling dat de militaire operaties niet onder de leiding van de Verenigde Naties zelf werden gevoerd, via het Generale Stafcomité van de Veiligheidsraad. Met de deelname aan de VN-operatie in Namibië in 1989-1990, spoedig gevolgd door operaties in de Westelijke Sahara (1991) en, vooral aan de eerste grote complexe VN-peacekeeping-missie van de zogenoemde 'tweede generatie' in Cambodja (UNAMIC/UNTAC, 1992) nam België op korte tijd deel aan méér VN-operaties dan in de hele naoorlogse periode. Spoedig volgden VN-operaties in Somalië, Joegoslavië en Rwanda, waar België telkens in participeerde.

Rik Coolsaet

26 januari 2024

---

⁴ *International Herald Tribune*, 26-27 januari 1991.